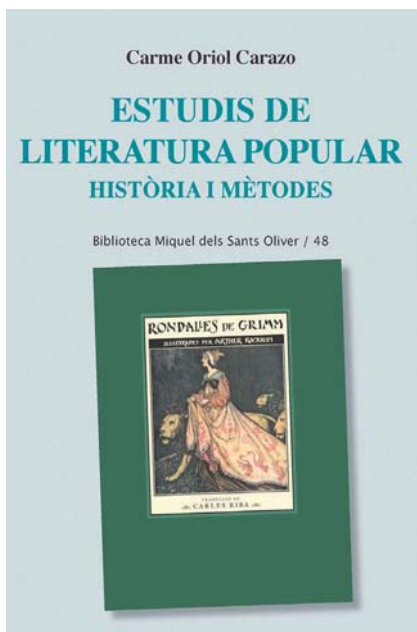

El folklore català, internacionalitzat

per Ramon Miró

Carme Oriol Carazo
Estudis de literatura popular.
Història i mètodes
Publicacions de l'Abadia de
Montserrat, Barcelona, 2016.

Carme Oriol és, avui dia, el referent més destacat de l'Arxiu de Folklore, dins la Facultat de Lletres de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. Just a la introducció de l'obra en fa la història bàsica. Deixeble de Josep M. Pujol a l'inici dels anys vuitanta, féu la tesi de llicenciatura sobre l'anàlisi de la rondallística de Joan Amades i la tesi doctoral sobre les cançons de Nadal catalanes. Un resum d'aquesta última guanyà el VI Premi de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú (1994).

Just l'any 1994, el Departament de Filologia Catalana de la URV creà l'Arxiu de Folklore com unitat de recerca, amb els professors Josep M. Pujol i Carme Oriol com els responsables principals. Hi havia hagut anteriorment una colla d'assignatures impartides per ambdós sobre les matèries de literatura popular, etnopoètica, folklore narratiu, etcètera. I avui, l'Arxiu disposa d'altres investigadors de suport, com Emili Samper, Mònica Sales i Eloi Ysàs, que també han aconseguit treballs guanyadors del Premi Valeri Serra (els anys 2014, 2015 i 2016).

És aquest camp més específic, el de l'estudi de la rondallística (o, més en general, de la narrativa oral), el que ha estat més treballat per l'Arxiu de Folklore. I és aquest també el tema bàsic del llibre.

A la primera part, que comprèn un terç del llibre, recull cinc treballs publicats en diferents obres col·lectives entre els anys 1998 i

2015 i que tracten de la història de la difusió de rondalles pròpies i de les dels germans Grimm en l'àmbit dels Països Catalans. Els tres primers —«Els rondallaris mallorquins, menorquins i eivissencs de l'Enzyklopädie des Märchens» (1998), «Les primeres rondalles d'Enric Valor i la seva catalogació tipològica inèdita» (2012) i «Joan Amades i la internacionalització de la rondallística catalana» (2015)— refan el camí de la difusió i la catalogació internacional de les rondalles catalanes a través de l'estudi, bàsicament, de l'epistolari de Joan Amades amb el folklorista alemany Walter Anderson i amb altres folkloristes, escriptors i editors catalans.

Walter Anderson preparava un estudi monogràfic sobre la rondalla «Les tres taronges» segons el mètode comparatiu historicogeogràfic, que implicava fer el seguiment del màxim de versions possibles de la rondalla arreu del món i en les més diverses llengües. Posat en contacte amb Amades (de qui coneixia el *Folklore de Catalunya. I: Rondallística*, editat el 1950), aquest el connectà amb altres estudiosos catalans i, a més a més, empenyeren el projecte de la catalogació de les rondalles catalanes segons el catàleg d'Aarne. Mort Amades el 1959 i Anderson el 1962, la catalogació quedà interrompuda. Tot i així, en la revisió del catàleg internacional feta per Stith Thompson

(1961) apareixen ja incloses les rondalles del volum editat per Amades (1950). Josep Antoni Grimalt (1975) catalogarà les rondalles de mossèn Alcover i, posteriorment, Josep Maria Pujol (1982) acabarà de catalogar els reculls de rondalles catalanes.

El quart treball, «La difusió de les rondalles dels germans Grimm a Catalunya» (2012, i revisió i versió catalana per al llibre), fa el seguiment d'aquesta difusió, que fou en un primer moment a través de les versions franceses, de Milà i de Maspons i Labrós. Després, la publicació de les primeres versions catalanes de contes en revistes i, finalment, les versions de grups de rondalles en volums, en traduccions de Carles Riba (1919, 1927 i 1935) i, ja a la postguerra, de l'escriptora suïssa Beatrice Nyffenegger (1985 i 1987), d'Albert Jané (1990 i 2007) i d'Anna Gasol Trullols (1998).

Al costat de les traduccions, les adaptacions, a partir de 1931, a la col·lecció «Contes d'ahir i d'avui» (a cura de Valeri Serra i Boldú). I la transmissió oral, que Carme Oriol comprova que és força tardana i que recull la influència de les lectures en castellà força freqüents en el període immediat de postguerra (la dictadura franquista).

El cinquè, «Recerca i documentació en etnopoètica i folklore: l'Arxiu de Folklore del Departament de Filologia Catalana de la URV» (2011), resumeix el treball col·lectiu fet en aquests anys a l'Arxiu de Folklore, que «ha generat tota una sèrie de materials (enregistraments d'àudio i de vídeo, transcripcions, fotografies, fitxes paremiològiques, etc.) provinents del treball de camp realitzat per l'alumnat» (pàg. 70).

La segona part del llibre presenta una colla d'exemples de les diverses aproximacions (mètodes) per a l'estudi de la rondalla. Són

sis aproximacions diferents que, ahora, mostren un bon repertori de rondalles sobre les quals s'apliquen. La perspectiva comparativa és practicada sobre tres tipus: «El primer a veure sortir el sol (ATU 120): una rondalla d'enginy amb presència internacional», «La bella filla de l'hostalera. Estudi de setze versions romàniques d'ATU 709» (sobre Blancaneu) i «El rei Jaume I en la tradició rondallística».

La perspectiva formalista, identificada amb els estudis de Vladimir Propp sobre la rondalla meravellosa, és aplicada sobre una d'aquestes rondalles, la que correspon al tipus rondallístic 707 («Els tres fills amb l'estel al front»). En localitza disset versions. En selecciona dues, una de Francesc Maspons i una altra d'Amades, n'estableix els esquemes funcionals (seguint els signes convencionals establerts per Propp) i en comenta les funcions i els motius. Com a conclusió, la coincidència dels elements estructurals porta Carme Oriol a considerar la rondalla d'Amades com una nova redacció feta a partir de la rondalla de Maspons (pàg. 146).

La perspectiva simbòlica és aplicada sobre una rondalla meravellosa infantil, «En Patufet». Hi dedica dos treballs (1998 i 2009). Parteix de les tesis del folklorista danès Bengt Holbek per a la interpretació del simbolisme a la rondalla meravellosa i en mostra la utilitat per a un àmbit nou, la rondalla meravellosa infantil. En el primer, estableix cinc nuclis temàtics a la rondalla «En Patufet» i va veient com hi funcionen quatre mecanismes establerts per Holbek (l'exteriorització, la hipèrbole, la quantificació i la particularització); conclou que és una rondalla que serveix per a parlar d'una manera indirecta de la concepció i el naixement dels infants (pàg. 166).

En el segon treball, amplia el camp considerat. El diàleg amb una pageda de Lles li confirma l'ús d'aquesta mena d'explicacions per als infants. Torna a la rondalla «En Patufet» i amplia ara els nuclis temàtics a set. En totes les versions, el relat «incorpora un extens i variat imaginari simbòlic que es correspon a les diverses explicacions donades pels adults per fer entendre l'enigma sobre l'origen dels infants a les criatures, però, a més, conté elements simbòlics que s'adiuen amb les deduccions que fan els infants sobre com vénen al món aquestes criatures» (pàg. 181). I precisa l'edat d'aquesta psicologia infantil en la primera infantesa (entre els dos i els cinc anys), tot definint-ne les característiques segons els psicòlegs (Freud i Piaget).

La perspectiva contextual és abordada amb un únic treball, «La identitat nacional a través dels acudits» (resum de tres treballs anteriors: 1998 [2000], 1999 i 1997), en què analitza els acudits de comparança dels andorrans amb americans, francesos, espanyols i portuguesos, i també dels immigrants espanyols respecte als portuguesos; acudits recollits a Andorra i que mostren com, amb aquest gènere folklòric, poden parlar indirectament, i sortir amb èxit en l'imaginari, d'uns problemes greus que els afecten: el perill de pèrdua d'identitat i el de la immigració massiva de portuguesos.

La perspectiva de gènere presenta un treball recent (2014), originàriament en castellà i ara en versió catalana: «Rondalles amb protagonistes actives: la cara més desconeguda de la tradició». Segueix el criteri de Jeana Jorgensen, que proposa estudiar les relacions entre les rondalles i els estudis de gènere a tres nivells: el textual (en què Holbek distingeix entre

rondalles masculines i femenines, segons qui sigui l'agent actiu), el contextual (Holbek constata la relació entre narradors masculins i rondalles masculines, mentre que els femenins presenten una relació més equilibrada) i el metatextual (aportacions de la crítica feminista, que constata adaptacions o versions transgressores que canvien els rols dels personatges i presenten protagonistes femenines en papers més actius). Presenta quatre exemples de versions de rondalles meravelloses amb protagonistes actives i conclou que és en versions secundàries (més fidels a la tradició oral) on trobem aquestes heroïnes actives.

L'última és la perspectiva literària, i en recull dos treballs. El primer és una versió revisada del que publi-

carem conjuntament amb Mònica López: «Caterina Albert, Víctor Català: els referents del folklore, el plaer per la literatura» (2002). I el segon aprofundeix en l'estudi de la mateixa escriptora: «El folklore en la literatura: un model d'anàlisi aplicat a l'obra de Víctor Català» (2004).

El primer atén a l'interès de Caterina Albert pel folklore (recollida de materials —cançons, dites...—, epistolari i col·laboració amb folkloristes coetanis) i a l'ús que en fa a les seves obres. En el segon se centra més en l'ús, tot destriant la incorporació de materials folklòrics (parèmies, cant de corrandes...) de la recreació (semàntica, estructural) d'aquests materials. Passa després a exposar els criteris de Richard M. Dorson per a identificar el folklore usat per un

escriptor (comprovar tres tipus d'evidències: la biogràfica, la interna i la corroborativa) i veu que els tres són ben presents en el cas de Caterina Albert.

Tot plegat ve a mostrar tant la transversalitat del folklore (que permet el desplegament de classificacions i l'aplicació de recursos teòrics desenrotllats per folkloristes d'arreu) com la riquesa i la vitalitat de les versions catalanes i la possibilitat d'especular sobre les seves significacions en aquells contextos que les han originat i també en els seus usos peculiars per part dels escriptors. Potser, a més, caldria començar a valorar aquí —i, per tant, intentar que siguin valorats des de fora— els desplegaments teòrics d'alguns —pocs, fins ara— dels nostres folkloristes.

MISSIÓ IMPOSSIBLE

XAVIER CASTANYER · DIBUIXOS: ÒSCAR JULVE

Una aventura colossal, plena de sorpreses, misteris insospitats i acció, molta acció! En Roc i la Bruna són dos bessons de la Catalunya de la Prehistòria, disposats a desafiar els perills més inesperats per a defensar el seu clan. Un llibre tan divertit com trepidant, capaç de trencar amb el tòpic que la història és avorrida.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 int. - 93 245 03 03 - comanda@pamsa.cat - www.pamsa.cat

